ประวัติศาสตร์จังหวัดนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดใหญ่ที่สำคัญจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย ในอดีตมีฐานะเปรียบดังเมืองหลวงของเมืองน้อยใหญ่ในคาบสมุทรมลายู เป็นเมืองประวัติศาสตร์และเมืองหลักทางวัฒนธรรมที่ส่งอิทธิพลด้านศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปกรรมที่ถ่ายทอดส่งผ่านและเผยแพ ร่ไปยังเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ นอกจากนี้ยังมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมาแล้วไม่น้อยกว่า ๑,๘๐๐ ปีโดยหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในปัจจุบันยืนยันได้ว่า นครศรีธรรมราชถือกำเนิดมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ แล้ว เป็นอย่างน้อย ความรุ่งเรืองของนครศรีธรรมราชกระจ่างชัดขึ้นเมื่อเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ โดยปรากฏชื่อในฐานะเมืองท่าซึ่งเป็นที่รู้จักของบรรดาพ่อค้าและนักเดินเรือทั้งยังปรากฏชื่ออยู่ในเอกสารต่างประเทศ โดยมีการเรียกแตกต่างกันไปตามสำเนียงภาษาของแต่ละชนชาติเอกสารต่างประเทศเหล่านี้เอง ที่ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ ของนครศรีธรรมราชเผยโฉมออกมาในหน้าประวัติศาสตร์ (ปรีชา นุ่นสุข, ๒๕๔๐)

“ตมพลิงคอม” หรือ “ตามพลิงคม” (Tambalingam) หรือ “กมลี” หรือ“ตมลี” หรือ “กะลิง” หรือ “ตะมะลิง” เป็นภาษาบาลีที่ปรากฏในคัมภีร์มหานิสเทสเขียนขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๗ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๘ คัมภีร์นี้เป็นวรรณคดีอินเดียโบราณ กล่าวถึงการเดินทางของนักเผชิญโชค เพื่อแสวงหาโชคลาภและความร่ำรวย โดยได้เดินทางมายังเมืองในดินแดนอันห่างไกลจากอินเดีย คือ บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยมีการกล่าวถึง กะมะลิง หรือเมืองนครศรีธรรมราชในอดีตไว้ ตอนหนึ่งด้วยความว่า *“...เมื่อแสวงหาโภคทรัพย์ ย่อมแล่นเรือไปในมหาสมุทร ไปคุมพะ (หรือติคุมพะ)ไปตักโกละ ไปตักกสิลา ไปกาลมุข ไปมรณปาร ไปเวสุงคะ ไปเวราบถ ไปชวา ไปกะมะลิง....” (ปรีชา นุ่นสุข, ๒๕๒๕)*

“ตัน – มา –ลิง (Tan – Ma – Ling) หรือ ตั้ง – มา – หลิ่ง เป็นชื่อที่เฉาจูกัว(Chao – Ju – Kua) และวังตาหยวน (Wang – Ta – Yuan) นักจดหมายเหตุจีนได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ เตา – อี – ชี – เลี้ยว (Tao – I– Chih – Lioh) เมื่อปี พ.ศ. ๑๗๖๙ ซึ่งอันที่จริงนักจดหมายเหตุจีนรุ่นก่อนๆ ได้เคยบันทึกไว้แล้ว ดังเช่นปรากฏในหนังสือสุงชี (Sung - Shih) ซึ่งบันทึกไว้ว่าเมืองตามพรลิงค์ได้ส่งทูตไปติดต่อทำไมตรีกับจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๔ โดยจีนเรียกว่า“ตัน - เหมย - หลิว” (Tan – Mei – Leau)

“มาทมาลิงคัม” (Madamalingam) เป็นภาษาทมิฬ ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกที่พระเจ้าราเชนทรโจฬะที่ ๑ ในอินเดียตอนใต้ โดยพระเจ้าราเชนทรโจฬะที่ ๑ โปรดให้สลักขึ้นที่เมืองตันชอร์ (Tanjore) ระหว่างปี พ.ศ. ๑๕๗๓ ถึง พ.ศ. ๑๕๗๔ ภายหลังจากที่พระองค์ได้ทรงส่งกองทัพเรืออันเกรียงไกรมาปราบเมืองต่าง ๆ บนคาบสมุทรมลายูจนได้รับชัยชนะหมดแล้วโดยในบัญชีรายชื่อเมืองทั้งหมดนั้นมีเมืองท่าที่พระองค์ทรงตีได้และสลักไว้ในศิลาจารึกด้วยคือเมืองตามพรลิงค์ แต่ได้เรียกชื่อเพี้ยนไปเป็น “มาทมาลิงคัม”

“ตามพรลิงค์” (Tambralinga) เป็นภาษาสันสกฤต เป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งค้นพบที่วัดหัวเวียง (ปัจจุบันเรียกว่าวัดเวียง) ตำบลตลาด อำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานี สลักด้วยอักษรอินเดีย ภาษาสันสกฤต เมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓

“ตมะลิงคม” (Tamalingam) หรือ “ตมะลิงโคมุ” (Tamalingomu)เป็นภาษาสิงหล ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อักษรสิงหลชื่อ อีลู – อัตตัง – คลู –วงศ์ (Elu – Attanagalu– Vasma) ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๕ นอกจากนี้เอกสารโบราณของลั งกา ยังเรียกแตกต่างกันออกไปอีกหลายชื่อ เช่น **“ตมะลิงคมุ”** (Tamalingamu) ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปูชาวลี (Pujavali)

“ตมพลิงคะ” (Tambalinga) ปรากฏในหนังสือเรื่อง วินยะ – สนยะ(Vinaya – Sanna) และในตำนานจุลวงศ์ (Culavamsa) ที่ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “...พระเจ้าจันทรภานุบังอาจยกทัพจากตามลิงควิสัย (Tambalinga – Visaya) ไปตีลังกา...” เป็นต้น

กรุงศรีธรรมโศกราช

ชื่อนี้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๓๕ หรือศิลาจารึกดงแม่นางเมือง ซึ่งค้นพบที่แหล่งโบราณคดีดงแม่นางเมือง ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๐ โดยจารึกได้เรียกกษัตริย์ของเมืองนี้ว่า “ศรีธรรมโศกราช”“ศรีธรรมราช” เป็นชื่อที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งค้นพบที่วัดหัวเวียงปัจจุบันคือ วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลาจารึกภาษาสันสกฤตหลักนี้ สลักขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓ และได้กล่าวไว้ว่า สลักขึ้นในรัชสมัยของเจ้าผู้ครองแผ่นดินที่ทรงมีพระอิสริยยศว่า “ศรีธรรมราช” ผู้เป็นเจ้าของแคว้นตามพรลิงค์(ตามพรลิงเคศวร) ซึ่งต่อมาชื่อ “ศรีธรรมราช” นี้ นอกจากนั้นชื่อนี้ยังได้ปรากฏอีกในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งสลักด้วยอักษรไทยและภาษาไทยเมื่อ พ .ศ. ๑๘๓๕ ดังความบางตอนว่า “...เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ... มีเมืองกว้างช้างหลายปราบเบื้องตะวันออก รอดสระห ลวง สองแควลุมบาจายสคา เท้าฝั่งของเถิง เวียงจันทน์เวียงคำ เป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอน รอดคนทีพระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว ...”“สิริธรรมนคร” หรือ “สิริธัมมนคร” ปรากฏในหนังสือบาลีเรื่องจามเทวีวงศ์ซึ่งพระโพธิรังสี พระเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑นอกจากนี้ก็ยังปรากฏในหนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระรัตนปัญญา พระเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งขึ้นเมื่อ พ .ศ. ๒๐๖๐ และมีผู้อื่นแต่งต่ออีกจนเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๑

“โลแค็ก” หรือ โลกัก (Locac, Lochac) เป็นชื่อที่มาโคโปโลเรียกระหว่างเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ โดยออกเดินทางจากเมืองท่าจินเจาของจีนแล่นเรือผ่านปลายแหลมญวณตัดตรงมายังตอนกลางของแหลมมลายูและได้พรรณณาถึงดินแดนแห่งหนึ่งชื่อ “โลแค็ก” ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเมืองลิกอร์หรือนครศรีธรรมราช“ปาฏลีบุตร” (Pataliputra) เป็นชื่อที่ปรากฏในเอกสารโบราณชาวศรีลังกา ซึ่งเป็นรายงานของข้าราชการเชื้อสายชาวสิงหลซึ่งเข้ามาในแผ่นดินศรีอยุธยารัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้กล่าวถึงเมืองนี้ไว้ในตอนเที่ยวกลับเพราะเรือเสียที่ตลิ่งหน้าเมืองนี้โดยเรียกคู่กันในเอกสารชิ้นนี้ ว่า “เมืองปาฏลีบุตร” ในบางตอน และ “เมืองละคอน”(Muan Lakon) ในบางตอน

นอกจากนี้ ในโคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีของนายสวนมหาดเล็กก็เรียกตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชว่า “ปาตลีบุตร” เช่นกัน“ลึงกอร์” เป็นชื่อที่ชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คือจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ใช้เรียกชื่อเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชนอกจากนี้ชาวมาเลยในรัฐกลันตันและเมืองใกล้เคียงก็ใช้ชื่อ **นฺ** รียกเมืองนครศรีธรรมราชเช่นเดียวกัน ปัจจุบันชาวไทยมุสลิมในสาจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงเรียกนครศรีธรรมราชว่า “ลึงกอร์” อยู่“ลิกอร์” เป็นชื่อที่พ่อค้าชาวโปรตุเกสซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือในรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่สอง หรือเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๑ ใช้เรียกเมืองนครศรีธรรมราช โดยนับเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับสยาม ทั้งนี้

นักปราชญ์สันนิษฐานว่า “ลิกอร์” นี้ ชาวโปรตุเกสคงจะเรียกเพี้ยนไปจากคำว่า“นคร” อันเป็นชื่อย่อของ “นครศรีธรรมราช” เนื่องจากชาวโปรตุเกสไม่ถนัดในการออกเสียงตัว “น” จึงเพี้ยนเป็น “ล” ในที่สุด ทั้งนี้ “ลิกอร์” เป็นชื่อที่ชาวตะวันตกรู้จักกันดี“ละคร” หรือ “ลคร” หรือ “ละคอน” คงเป็นชื่อที่เพี้ยนไปจาก “นคร”อย่างไรก็ดีนักปราชญ์บางท่านได้ให้ความเห็นว่าเมืองนครเคยมีชื่อเสียงทางการละครมาแต่โบราณ แม้แต่ในสมัยกรุงธนบุรีเมื่อต้องการฟื้นฟูศิลปะการละครหลังจากที่ถูกทำลายลงในสมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ก็ยังต้องนำแบบอย่างไปจากเมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้นชื่อ “ละคร” หรือ “ลคร” หรือ “ละคอน” จึงน่าจะมีที่มาจากเหตุเรื่องนี้

“นครศรีธรรมราช” ชื่อดังกล่าวนี้เป็นชื่อที่อาจารย์ตรี อมาตยกุล และศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดย์ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสมีความเห็นว่าคนไทยฝ่ายเหนือขนานนามราชธานีของกษัตริย์ “ศรีธรรมราช” ตามอิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนครนี้ ซึ่งถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาทุกพระองค์จนเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไป ทั้งยังเป็นเหตุให้มีการขนานนามตามชื่ออิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนครนี้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็น อย่างน้อยจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ในรายงาน การสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๔เรื่อง “ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช ” ก็ได้สรุปเรื่องชื่อและความเจริญของชุมชน “นครศรีธรรมราช” ว่ามีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามหลักฐานหรือภาษาของผู้บันทึกและแม้แต่ชนชาติเดียวกันแต่ต่างยุคสมัยก็อาจเรียกชื่อต่างกัน เช่น ในจดหมายเหตุของจีนสมัยราชวงศ์ถัง หรือประมาณ พ.ศ. ๑๑๖๑ ถึง พ.ศ. ๑๔๔๘ เรียกนครศรีธรรมราชว่า “ซิโลโพซิ”
(วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๓๑)

จดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง พ .ศ. ๑๕๐๓ ถึง พ.ศ. ๑๘๒๒ เรียก ซันโฟซิ ขณะที่พงศาวดารของลังกาเรียก “ชวากะ” และบันทึกของพ่อค้าอาหรับเรียก “ซาปัก ”หรือ ซากาบะ ”การที่ชื่อของ “นครศรีธรรมราช” ถูกจารึกไว้ในบันทึกทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของมนุษยชาติในที่ต่าง ๆ ชี้ให้เห็นว่าเมือง ๆ นี้มีวิวัฒนาการอันยาวนานและมีอดีตอันรุ่งโรจน์ใน ฐานะเมืองท่าทางการค้าและเมืองหลักในภูมิภาคแห่งนี้ นอกจากนี้เมื่อได้นำเอาหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาพิจารณาร่วม ด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ภาพแห่งอดีตที่พรั่งพร้อมด้วยมรดกทางวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมปรากฏออกมาชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาทางโบราณ คดีได้พบร่องรอยหลักฐานที่แสดงว่า เริ่มมีมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีมาแล้ว โดยเป็นการตั้งชุมชนในพื้นที่ป่าเขาอันอุดมสมบูรณ์ ยืนยันได้จากการสำรวจพบแหล่งที่ใช้เครื่องมือขวานหินกะเทาะ และเศษภาชนะดินเผาที่ถ้ำตา

หมื่นยมหมู่ที่ ๑ บ้านวังเหรียง ตำบลช้างกลาง กิ่งอำเภอช้างกลาง และที่ถ้ำเขาหลักหมายเลข ๑ ตำบลสิชล อำเภอสิชล ซึ่งมีอายุประมาณ ๖,๕๐๐ ถึง ๔,๒๐๐ ปีมาแล้ว

นอกจากนี้ยังพบเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เครื่องมือสมัยหินที่พบที่อำเภอท่าศาลา ขวานหินขัดและภาชนะดินเผา กระจายอยู่ทั่วไปในหลายบริเวณของจังหวัดนครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวของชุมชนที่ส่วนใหญ่ยังนิยมตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าเขาตอ นใน ซึ่งมีแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ ขณะที่บางส่วนได้กระจายตัวลงมาตั้งชุมชนในบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขาที่ราบริมน้ำ และที่ราบ บนแนวสันทราย โดยมีแม่น้ำที่เกิดจากภูเขาทางตอนกลาง ซึ่งไหลลงสู่ที่ราบทางด้านตะวันตกและตะวันออก เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการ เคลื่อนย้ายและกระจายตัวของกลุ่มชุมชนกสิกรรม ชุมชนโบราณดังกล่าวได้พัฒนาอย่ างต่อเนื่อง จนถึงราว พุทธศตวรรษที่ ๕ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๖ ซึ่งเป็นช่วงที่ได้รับเอา อารยธรรมสมัยประวัติศาสตร์มาจากดินแดนภายนอกเนื่องจากเมือง นครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าที่สำคัญ โดยได้มีการติดต่อกับดินแดน จากโพ้นทะเล ไม่ว่าจะเป็นจีน เวียดนาม อินเดีย อาหรับ นับเป็ นช่วงพัฒนาการที่สำคัญทางวัฒนธรรมเพราะทำให้ ชุมชนพื้นเมืองเดิมเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะของชุมชนใหม่ มีการ พัฒนาทางเทคโนโลยีสูงขึ้นโดยเฉพาะการรับเอาความรู้ในเรื่องโลหะวิทยา อันมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากชุมชนเกษตรกรรม ดั้งเดิมไปสู่ระบบชุมชนแบบใหม่ ก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน รวมกลุ่มเป็นชุมชนหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีระบบสังคมและการจัดระเบียบชุมชน แตกต่างไปจากเดิมเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสู่ชุมชนเมือง หลักฐาน ทางโบราณ คดเป็นตัวแทนของยุคสมัยที่พบ ในจังหวัดนครศรี ธรรมราช คือโบราณวัตถุที่ทำจากโลหะทั้ งสำริดและเหล็ก ได้แก่ เครื่องประดับ สำริด กลองมโหระทึก ขวานเหล็กมีบ้อง เหล็กรูปเคียว และแผ่นเหล็กสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคมด้านหน้า

นอกจากนี้ยังมีการพบโบราณวัตถุที่เป็นสินค้าจาก ต่างแดนด้วย เช่น เครื่องถ้วย เครื่องประดับ แหวน ลูกปัด เครื่องทองรูปพรรณ ตราประทั บมีจารึกตัวอักษร เหรียญหรือจี้ ที่แกะสลักเป็นตัวอักษร เป็นต้น นครศรีธรรมราชเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงใน พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เมื่อพบศิลาจารึกอักษรปัลลวะ ๓ หลักแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนนครศรีธรรมราชกับ ประเทศอินเดีย นอกจากนี้การค้นพบโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ อยู่ในระยะเวลาเดียวกันที่แสดงให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่ม ชนชาวอินเดียและรับเอาวัฒนธรรมอินเดียจากศาสนาฮินดู – พราหมณ์ ลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย จากนั้นวัฒนธรรมอินเดียก็ได้ผสาน กับวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองดั้งเดิม จนเป็นวัฒนธรรมศรี วิชัยในช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๓ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ภาชนะดินเผา จากถ้ำเขาแอง กลองมโหระทึกสำริด ลูกปัดแก้วและหินสีต่าง ๆ

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงพุทธศตวรรษ ๑๙ เป็นช่วงเวลาที่นครศรีธรรมราช มีพัฒนาการเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เป็นรัฐอิสร ะที่ยิ่งใหญ่ มีกษัตริย์ปกครองในนาม พระเจ้าศรีธรรมาโศกราช มีอำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ บนคาบสมุทรมลายู ที่เรียกว่าเมือง ๑๒ นักษัตร ทั้งยังเป็นยุคที่พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในดินแดนภาคใต้ เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในลัทธิลังกาวงศ์ที่เผยแพร่ไ ปทั่วดินแดนใกล้เคียง ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปราชญ์แห่งล้านนาแต่งไว้มีข้อความกล่าวถึงเมืองนี้ว่า“...ใน พ.ศ. ๑๗๙๙ พระร่วงโรจนราชแห่งกรุงสุโขทัยได้เสด็จมาเยี่ยมพระเจ้าสิริธรรมนคร ทรงทราบเรื่องพระพุทธสิหิงค์ที่ลังกาแล้วทรงอยากได้พระเจ้าสิริธรรมนคร จึงส่งทูตไปขอกษัตริย์ลังกาให้ กรุงสุโขทัยจึงได้พระพุทธสิหิงค์มาบูชา ...”แสดงให้เห็นว่า เมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์รวม

ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ในดินแดนแถบนี้ นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับดินแดนต่าง ๆ ทางตอนเหนือตั้งแต่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาไปจนถึงสุโขทัย จากหลักฐานทางเอกสาร โบราณสถานและโบราณวัตถุในปัจจุบัน พอสรุปได้ว่าก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่งบนคาบสมุทรมลายู เป็นศูนย์กลางการค้าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นอย่างช้า และเป็นเมืองที่มีแสนยานุภา พทางการทหาร โดยเฉพาะกองทัพเรือ เนื่องจากสามารถยกทัพไปโจมตีศรีลังกาได้ถึง ๒ ครั้งและกษัตริย์แห่งนครศรีธรรมราชเคยยกทัพไปตีละโว้อีกด้วย จนกระทั่งปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นครศรีธรรมราชได้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา เชื่อว่าสาเหตุ ของความอ่อนแอในช่วง เวลานี้มาจากการสิ้นสุดอำนาจและผู้สืบเชื้อสายของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช จึงนับได้ว่า รัฐนครศรีธรรมราชเจริญสูงสุดตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา รวมแล้วเกือบ สองศตวรรษ อย่างไรก็ตาม นครศรีธรรมราชยังคงเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้ากับนานาชาติในคาบสมุทรภาคใต้โดยมีพ่อค้าต่างชาติ เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ข้ามาติดต่อค้าขาย ซึ่งการแข่งขันเพื่ออำนาจทางการค้าระหว่างชาติตะวันตก นี้เองทำให้เกิดหัวเมืองการค้าในระยะใกล้เคียงกันขึ้นมาคือ เมืองสงขลาและเมืองปัตตานี

ในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นครศรีธรรมราช เป็นหนึ่งในจำนวนเมืองพระยามหานคร ๘ เมืองที่ต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา มีฐานะ เป็นเมืองเอก และไม่ได้มีอำนาจทางการเมืองเหนือดินแดนมลายูดังแต่ก่อนแล้ว ที่สำคัญ อาณาจักรอยุธยาได้เริ่มขยายอิทธิพลทางการเมืองลงมาทางใต้ รวมทั้ง มีความพยายามที่จะควบคุมคาบสมุทรมลายูทั้งหมด

สาเหตุ ที่อาณาจักรอยุธยาแผ่ อิทธิพลทางการเมื องเพื่อควบคุมนครศรีธรรมราชนั้ นมีปัจจัยมาจากเศรษฐกิจการค้าและการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจด้วย เนื่องจาก นครศรีธรรมราชมีลักษณะเป็นเมืองท่าที่สำคัญในเขตฝั่งทะเลตะวันออก มีที่ ตั้งที่ดี มีท่าเรือชายทะเลหลายแห่ง รวมทั้งมีแม่น้ำสำคัญอยู่หลายสาย เครือข่ายการค้าและ สินค้าที่หาได้จากเมืองนครศรีธรรมราชเป็นที่ต้องการของพ่อค้าชาวต่างชาติตลอดมา เอกสารของพ่อค้าชาวฮอลันดาในสมัยอาณาจักรอยุธยาตอนกลาง กล่าวถึงความสำคัญ ของเมื อง นครศรีธรรมราชในฐานะที่เป็นเมืองท่าส่งพริกไทยและดีบุก เพื่อป้อนตลาดเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๘)

จนมาถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ นครศรีธรรมราชยังคงดำรงความเป็นเมืองท่า ศูนย์กลางการค้าทางใต้และเป็นระยะเวลาที่พ่อค้าชาวตะวันตกเริ่มเข้ามา ติดต่อค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษและฝรั่งเศส ชนชาติเหล่านี้ทำการค้าเครื่องเทศ โดยเฉพาะพริกไทย รวมถึงการค้าแร่ดีบุก และสินค้าอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๑๖๔ อาณาจักรอยุธยาอนุญาตให้อังกฤษเข้ามาตั้งห้างใน นครศรีธรรมราชได้ แต่ในปีถัดมาคือ พ.ศ. ๒๑๖๕ ก็ได้มีศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ขึ้นอีกแห่งหนึ่งคือเมืองสงขลา ทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งทางการค้าตามมา ทั้งความระส่ำระสายในราชสำนักของอาณาจักรอยุธยา มีผลให้หัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลศูนย์อำนาจเริ่มแยกปลีกตัวเป็นอิสระ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๗๒ เจ้าพระยากลาโหมศรีสุริยวงศ์ ซึ่งในภายหลังคือพระเจ้าปราสาททอง ได้ส่งออกญาเสนาภิมุข ซึ่งมีชื่อเดิมว่า ยามาดะ นางามาซะ เจ้ากรม อาสาญี่ปุ่นมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช สร้างความไม่พอใจอย่างมากต่อข้าราชการ เมืองนครศรีธรรมราช จนเกิดการสู้รบระหว่างชาวเมืองกับทหารญี่ปุ่น เป็นเหตุให้ผู้คนล้มตายและหลบหนีออกจากเมืองเป็นจำนวนมาก จนเกือบเป็น

เมืองร้าง เมื่อออกญาเสนาภิมุขเสียชีวิตลง นครศรีธรรมราชก็ได้แข็งเมืองในปี พ.ศ. ๒๑๗๕ แต่พระเจ้าปราสาททองได้ทรงส่งกองกำลังจากอาณาจักรอยุธยามาปราบปรามจนสำเร็จ นครศรีธรรมราชจึงตกอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรอยุธยาดังเดิม

นครศรีธรรมราชในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นครองราชสมบัติประมาณปี พ.ศ. ๒๑๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๒๓๑ ได้ทรงส่งพระยารามเดโช ทหารเอกมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อฟื้นฟูอำนาจของอาณาจักรอยุธยาให้เข้มแข็ง และให้นครศรีธรรมราชกลับมามีอำนาจทางการค้าดังเดิม รวมถึงสร้างความมั่นคงแข็งแรงในฐานะเมืองหน้าด่านและเป็นปราการป้องกันการรุกรานจากบรรดาหัวเมืองทางใต้ด้วย แต่เมื่อนครศรีธรรมราชกลับมามีอำนาจและแข็งแกร่งอีกครั้ง จึงเป็น สาเหตุให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้แข็งเมืองและเกิดความกระด้างกระเดื่องไม่ยอมขึ้นไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา สุลต่านสุไลมาน เจ้าเมืองสงขลา ยามาดะ นางามาซะ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๕ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา กองทัพจาก อาณาจักรอยุธยา จึงลงมาปราบปรามและตีนครศรีธรรมราชจนแตกลงในปี พ .ศ. ๒๒๓๘ ความเสียหายของนครศรีธรรมราชในครั้งนี้น่าจะทำให้เมืองนครศรีธรรมราชทรุดโทรม ลงอย่างมาก และเพื่อควบคุมอำนาจของนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเพทราชาได้นำเอาวิธีการกัลปนาวัดกลับเข้ามาใช้อีกครั้ง คือ ให้อำนาจในการควบคุมชุมชนมาอยู่กับพระ ซึ่งช่วยให้สามารถควบคุมเมืองนครศรี ธรรมราชไว้ได้ในช่วงเวลาหนึ่ง จนตลอดปลายศตวรรษที่ ๒๓ แต่เมื่ออาณาจักรอยุธยาอ่อนแอลง จนในที่สุดก็เสียกรุงให้กับพม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ นครศรีธรรมราชก็ได้ตั้งตนเป็นอิสระ เรียกว่า “ชุมนุมเจ้านคร” ที่ต่อมาพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงยกกองทัพมาปราบปรามจนสำเร็จในสมัยกรุงธนบุรีเป็นช่วงที่เมืองนครศรีธรรมราชกลับมาสงบอีกครั้ง บ้านเมืองมีการพัฒนาแม้ว่าจะอยู่ในฐานะเมืองประเทศราช ด้วยพระเจ้านครศรีธรรมราชปกครอง ตนเองและมีอำนาจเหนือเมืองประเทศราชอื่น ๆ มีอำนาจปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้หลายเมือง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลก รัชกาลที่ ๑ ของกรุงรัตนโกสินทร์ อำนาจและบทบาทของนครศรีธรรมราชถูกลดทอนลงให้มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอก ผู้ครองเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นผู้ปกครองเมือง นครศรีธรรมราชได้สร้างความเจริญใ ห้แก่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นอันมาก ผลงาน ของท่านมีทั้งการต่อเรือรบในราชการสงครามและตีเมืองไทรบุรี เมืองนครศรีธรรมราช ขณะนั้นจึงมีอำนาจและมีบทบาทมากขึ้น จนเป็นที่ยอมรับของกรุงรัตนโกสินทร์และ หัวเมืองใกล้เคียง รวมทั้งทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้บางส่วนด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นระยะเวลาที่กรุงรัตนโกสินทร์ดำเนินการปฏิรูป การปกครอง บ้านเมืองที่อยู่ในภูมิภาคให้เข้าสู่ระบบการปกครองสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ระบบเทศาภิบาล” อำนาจและบทบาทของนครศรีธรรมราชที่เคยเป็นหัวเมืองชั้นเอกและ มีความสำคัญสูงสุดของปักษ์ใต้ได้สิ้นไป โด ยในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ นครศรีธรรมราชได้ เปลี่ยนฐานะเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลนครศรีธรรมราช อยู่ในบังคับบัญชาของข้าหลวง เทศาภิบาลเมืองนครศรีธรรมราช และหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เมืองนครศรีธรรมราชก็ถูกปรับเปลี่ยนอีกครั้ง โดยในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เมืองนครศรีธรรมราชก็มีฐานะเป็น จังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทยมาจวบจนปัจจุบัน